
Mirko Ramovš
Ljudske plesne pesmi na Slovenskem

Avtor v prispevku opredeljuje ljudske plesne pesmi na Slovenskem, daje njihov pregled in ob zaključku predlaga njihovo klasifikacijo.

In his article the author defines Slovene folk dance songs, gives a survey of them, and suggests their classification.

Večglasje je ena bistvenih značilnosti slovenske ljudske pesmi. Poje se najmanj dvoglasno, najbolj pogosto triglasno ali štiriglasno, v nekaterih primerih celo petglasno ali šestglasno. Pevci pri petju uživajo v vodenju glasov in ubranih harmonijah, pojejo počasi, često v rubato ritmu. Zato je razumljivo, da je ob takem petju inštrumentalna spremljava odveč, če pa se tu in tam le pojavlja, se navadno na svatbah, ker so zraven godci.

Inštrumentalna glasba je na Slovenskem praviloma spremljala ples. Glede na gornje navedbe bi sodili, da se na Slovenskem ob plesu ne poje. Za večino slovenskega plesnega izročila, ki ga sestavljajo predvsem parni plesi, to tudi velja. Vendar zbrano gradivo dokazuje, da se je ob nekaterih plesih pelo in se še poje, bodisi brez instrumentalne spremljave bodisi ob njej. Mnoge take pesmi zasledimo tudi v različnih zbirkah,¹ ali objavljene v posebnih razdelkih ali med drugimi, z opombo, da se pojo ali so se pele ob plesu. Pričujoči prispevek bo skušal podati pregled ljudskih plesnih pesmi na Slovenskem in jih razvrstiti.

Za opredelitev neke pesmi za plesno je bistvena njena vloga, kar pomeni, da so plesne pesmi tiste, **ki se pojo ob plesu**. Za tako opredelitev torej ni pomembna

¹ Npr. K. Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, 3. zvezek, Ljubljana 1904–1907, Razdelek II, Pesmi na kolu in plesu, str. 213–231; Z. Kumer, Slovenske ljudske pesmi Koroške, 1. knjiga, Kanalska dolina, Trst–Celovec 1986, 10. Plesne, str. 125–126; 2. knjiga, Ziljska dolina, Ljubljana–Trst–Celovec 1986, 10. Plesne, str. 427–440; 3. knjiga, Spodnji Rož, Celovec 1992, 10. Plesne, str. 471–475; 4. knjiga, Zgornji Rož, Ljubljana 1996, 10. Plesne, str. 323–325; 5. knjiga, Podjuna, Ljubljana, 1998, 10. Plesne, str. 359–365.

vsebina, saj je ta pri plesnih pesmih lahko različna, čeprav med njimi najdemo take, ki pojejo o plesu. Med plesne pesmi štejemo tudi tiste, ki so nekaj bile, a so se pozneje osamosvojile in so jih lahko peli samostojno. Take pesmi so predvsem poskočnice, zato jih zbirke navadno ne uvrščajo več med plesne, ampak med ljubezenske, ker navadno pojo o ljubezni, in med plesne uvrščajo izjemoma le še svatovske poskočnice in tiste, ki pojejo o plesu in godcih. Nekatere pesmi so postale plesne občasno, pesalci so jih namreč ob kakem plesu peli priložnostno, in sicer zaradi vsebinske primernosti ali ustreznosti metrične strukture. Prav tako med pesmi, ki so jih peli občasno, sodijo parafraze na plesne melodije, saj so se pele, da so si ljudje lažje zapomnili ples, pogosto pa so jih ob plesu peli sami godci. Tako je iz gornje opredelitve razvidno, da so plesne pesmi lahko *stalne* ali *nestalne*.

Stalne so tiste, ki so sestavni del nekega plesa in se pojo ali so se pele **samo** ob plesu. Najstarejši zapisi takih pesmi, ki so jih že zapisovalci opredelili kot plesne, so nastali v Beli krajini.² Ali so te pesmi v resnici peli samo ob plesu, ne vemo, ker so povečini pozabljene, vendar glede na njihovo vsebino za večino lahko to potrdimo. Vse izvirajo iz hrvaško-srbskega izročila,³ saj so jih tako kot kolo v Belo krajino prinesli Uskoki. Iz Navratilovih zapisov pesmi in spremljajočih opisov ni jasno, ob katerem plesu oziroma kolu so peli navedene pesmi. Glede na Navratilov opis, ki pravi, „... da enkrat skačejo“, kedar kolo igrajo, in spet počasi okoli ‚kolajo‘ in pojejo vsake vrste pesmi in tudi druge pesmi, in se veselijo,“⁴ domnevamo, da so jih peli ob *kolanju*. Kolanje je bilo v krajih, od koder izhajajo Uskoki (Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Črna gora), nekakšen uvod v pravi ples, ki je bil večinoma brez inštrumentalne spremljave. Kolanje je bilo preprosto, lahko samo hoja po krogu naprej ali pa sestavljeno iz stalno ponavljajočega se motiva dveh ali treh korakov naprej in enega nazaj. Pri kolanju pač ni bil bistven ples, pomembno je bilo petje pesmi. Kolanje so prinesli Uskoki s seboj v Belo krajino in v taki obliki, kot je bila opisana, se je ohranilo do današnjih dni, čeprav večinoma le še v izvedbi domačih folklornih skupin.⁵

Med pesmimi ob kolanju, ki jih je objavil Navratil in pozneje Štrekelj ali so se ohranile do danes, so nekatere po vsebini vabilo v kolo (*Zbiraj se, zbiraj, lepi zbor; Ki za kolo; Igraj kolce, ne postavaj; Hvatajte se kola toga; Hajdi, hajdi, draga moja*), toda vabilo v kolo je lahko le začetni verz in je v nadaljevanju pesem pripovedna ali nabožna. Druge so kresne, ki so jih peli ob kolanju pri kresovanju (*V našem polju zlata jablan; Sveti Ive kres nalaga*), svatbene (*O Jeleno, vsa gora zelena; Aj, zelena je vsa gora*), ljubezenske (*Kraj bunara deteljina trava, Komu morem luba biti, Pod onom, pod onom gorom zelenom*), pripovedne (*Pobeleso pole z ovčama*), nabožne (*Marija Boga rodila*) ali samo odlomki daljših pesmi. Posebej je treba opozoriti na pesmi metliškega kola. Danes je to na videz ena pesem, vendar jo sestavljajo štiri, po vsebini različne (*Igraj kolce, ne postavaj; Komu morem luba biti; V gradu so visoka vrata; Odprite naša vratca*). Očitno so po začetnem vabilu peli različne pesmi, pozneje so mnoge pozabili, vrstni red ostankov nekaterih pa se je ustalil in sčasoma postal celota, kakršna se je ohranila do danes. Kdaj se je to zgodilo, ni znano, Navratil jo je leta 1888 že objavil v taki obliki.

² I. Navratil, *Belokranjsko kolo*. – Ljubljanski zvon, VIII, Ljubljana 1888, str. 294, 337, 412, 492, 551, 743.

³ M. Terseglav, *Uskoška pesemska dediščina Bele krajine*, Ljubljana 1996.

⁴ I. Navratil, n. d., str. 552.

⁵ M. Ramovš, *Ples na Anževo v Predgradu*. – *Traditiones*, 5–6, 1976–77, Ljubljana 1977, str. 305–311.

Kot rečeno, je kolanju, pri katerem so peli različne pesmi, sledil živahen ples, v vaseh z uskoškimi izročilom prvotno brez inštrumentalne spremljave. V taki obliki se je ohranil v čistih srbskih vaseh (Bojanci, Marindol), medtem ko je drugod (Poljanska dolina) kmalu dobil inštrumentalno spremljavo, saj je bil vpliv parnega plesa, za katerega je bila potrebna inštrumentalna spremljava, premočan.⁶ Ravno zato so se hitro uveljavila kola z inštrumentalno in pevsko spremljavo, takozvana *péta kola*. Pri teh kolih korak ni bil več preprosta hoja kot pri kolanju, ampak je ples že dobil bolj zapleteno koreografsko podobo. Tudi peta kola v Beli krajini niso izvirna, ampak so jih tja iz Hrvaške ali Srbije prinesli potomci Uskokov ali pa so se razširila s tamburaši. Najbolj razširjeni sta *Hruške, jabuke, slive* in *Lepa Anka*, po vojni pa je nastalo partizansko *Kolo zaigrajmo*.⁷ Vsa tri kola so imenovana po plesni pesmi.

Velika skupina stalnih plesnih pesmi je vezana večinoma na plesne igre, in se besedila pesmi navezujejo na vsebino in potek igre. V mostnih igrah, ki se začno z verzom (v Beli krajini je besedilo péto) *Al je kaj trden ta vaš must* ali *Jel je trden ta vaš most*,⁸ je prehod pod mostom najavljen v zaključnih verzih. V Lučah⁹ pojejo ob plesu, kjer si plesalci in plesalke, tekajoč drug nasproti drugemu v dveh prepletajočih krogih, podajajo roke in vmes zaplešejo v paru, naslednje:

Dam ti ga ta,
le dej mā jo sām.
Suč jo ti, vod jo ti,
men se jo škoda zdi,
suč jo tǎko,
da jo škoda nǎ bo!

Z vsebino plesa se ujemajo tudi pesmi pri plesnih igrah z izbiranjem soplesalca s pomočjo blazine, tako pojo v Beli krajini večkitično *Igraj kolo*,¹⁰ v Šentvidu pri Planini *Le okol, le okol*¹¹ in na vzhodnem Štajerskem samo verze *Zdaj se vidi, zdaj se zna, / keri kero rad ima*.¹² Podobno velja za otroško igro z izbiranjem, imenovano po plesni pesmi *Bela, bela lilija*.¹³ Enako se besedilo plesne pesmi sklada s plesno igro z nadštevilnim plesalcem, npr. v Spodnjem Doliču štirivrstična *Zdaj grejo pa ženske okol*¹⁴ ali v Nomenju večkitična *Hitro zasuč se ukol*.¹⁵ Zadnja kitica ali verz napove, kaj se bo zgodilo s plesalcem, ki pri izbiri plesalke ne bo dovolj uren. Počasnež dobi za par metlo ali posebno kazen. S potekom igre se ujemajo tudi besedila plesnih pesmi pri igrah z odvzemanjem in privzemanjem, kot so belokranjska *Mi zbiramo dekliče (Rešetca)*, gorenjska *Žumra klicat*, otroške *Prišla majka s kolodvora*, *Potujemo v Rakitnico*, *Ali je črna kuharica doma*, *Rdeče češnje rada jem* ter mostna igra *Al je kaj*

⁶ M. Ramovš, Polka je ukazana, Plesno izročilo na Slovenskem, Bela krajina in Kostel, Ljubljana 1995, str. 7–14.

⁷ M. Ramovš, n. d., str. 92–100, 101–110, 157–163.

⁸ M. Ramovš, n. d., str. 47–48, 63–64, 67–69.

⁹ Pl 70, M 16. 665, zps. Tončka Marolt, Podveža pri Lučah, 12. 5. 1952.

¹⁰ M. Ramovš, Polka je ukazana, Bela krajina in Kostel, str. 125–139.

¹¹ M. Ramovš, Plesat me pelji, Plesno izročilo na Slovenskem, Ljubljana 1980, str. 133.

¹² M. Ramovš, Polka je ukazana, Plesno izročilo na Slovenskem, Vzhodna Štajerska, Ljubljana 1997, str. 32–33.

¹³ M. Ramovš, Plesat me pelji, str. 158.

¹⁴ M. Ramovš, Plesat me pelji, str. 121.

¹⁵ M. Ramovš, Plesat me pelji, str. 124.

trden most,¹⁶ ali pri mimičnih igrah, kot je *Jaz bi rad vedel*¹⁷ ali otroška *Marička sedi na kamenu*.¹⁸ Posebnost predstavlja peti ples *Le š_n tak*s Smrečja v Trenti, ki so ga plesali, ko so godci nehali igrati in so jih plesalci, premikajoč se po krogu, s pesmijo priganjali, naj z igranjem nadaljujejo.¹⁹

Med pesmimi, ki spremljajo ali so spremljale parne plese, so najštevilnejše *poskočnice*. Prvotno so jih ob plesu štajeriš izmenoma peli fantje in dekleta, ki so se paroma pomikali po krogu ali stali na mestu, nato pa po vsaki poskočnici ali odgovoru na predhodno zaplesali posamezne figure plesa. Poskočnice so bile lahko sad improvizacije ali so peli že znane. Sčasoma so štajeriš v taki peto-instrumentalni obliki začeli opuščati, do šestdesetih let se je ohranil deloma v Zgornji Savski in Zgornji Savinjski dolini ter ponekod na Koroškem, tod predvsem pri svatbenem prvem plesu in obredu, ko so nevesti snemali venec z glave, v Mežiški dolini imenovanem «krenc dow rajat». Oba dela sta se osamosvojila, štajeriš je postal čisti instrumentalni ples, medtem ko so poskočnice peli samostojno ob raznih priložnostih, ko se je zbrala večja družba. Na Koroškem so iz sklopa vsebinsko sorodnih poskočnic lahko nastale večkitične pesmi.²⁰

Enako peto-instrumentalno obliko kot štajeriš ima prvi rej iz Ziljske doline. Med hojo po krogu fantje ali pod lipo stoječi možje pojejo posamezne dvovrstične kitice (pri petju se drugi verz ponovi), vmes pa pari na instrumentalno spremljavo zaplešejo. Podobno kot pri štajerišu je bilo takih dvovrstičnic več in so jih pri plesu pevci poljubno izbirali, vendar pa je bila obvezna začetna kitica:

Bug nan daj t_n dober čas,
ta p̄rv̄v̄ rej začele sma.²¹

Zdi se, da so v posamezni vasi peli nekatere kitice vedno v istem zaporedju in se je tak vrstni red ohranil do danes, saj je prvi rej še vedno živ ples. V stalnem sklopu ostajajo tudi vsebinsko povezane kitice.

Pesem pogosto spremlja rezijanski ples in v tem primeru je instrumentalna melodija navadno povzeta po pesmi ter zato imenovana po njenem prvem verzu, npr. *Da lipi mój Črni patók, Lipa ma Marica, Poti mi dō po Lipje, Dō s te biske asēne, Da lipa ma osojska vas*. Lahko pa je pesem nastala na podlagi nove melodije, npr. *To na lipa viža* na melodijo, imenovano Ta lipauška. Moški pojo na melodijo v tonaliteti «na towsto» (v G-duru), in sicer vsako kitico v celoti, medtem ko ženske na melodijo v tonaliteti «na tenko» (v D-duru) samo refrenske zloge s ponovitvijo zadnjega verza kitice. Dandanes ob plesu redko pojo pesem v celoti, navadno samo ženske, in sicer refrenske zloge s ponovitvijo zadnjega verza nekaterih kitic. Še bolj je v navadi petje samih refrenskih zlogov na melodijo «na tenko».²²

Od drugih parnih plesov sta imela stalno pesem dva. Prvi je nekdanji čevljarski cheovski ples, imenovan navadno *šuštarska* ali *šuštarpolka*, ker je ponazarjal vsebino pesmi, npr.

¹⁶ M. Ramovš, *Otroške igre z odvezanjem in privzemanjem*, Traditiones, 20, Ljubljana 1991, str. 127–142.

¹⁷ V Zgornji Koreni sodelujoči hodijo po krogu in z gibi nakazujejo vsebino pesmi, medtem ko drugod to delajo sede okoli mize. Podatki v arhivu Glasbenonarodopisnega inštituta (dalje GNI) ZRC SAZU.

¹⁸ M. Ramovš, *Plesat me pelji*, str. 161.

¹⁹ M. Ramovš, *Polka je ukazana, Od Slovenske Istre do Trente*, 1. del, Ljubljana 1998, str. 154.

²⁰ V. Vodušek, *Alpske poskočne pesmi v Sloveniji*, Rad kongresa SUFJ, 6, Ljubljana 1960, str. 55–78.

²¹ *Slovenske ljudske pesmi Koroške, Ziljska dolina*, ur. Z. Kumer, Ljubljana-Trst-Celovec 1986, str. 431.

²² Podatki v arhivu GNI ZRC SAZU.

Ulecā, ulecā dreto,
 d_jo premaw na bo,
 ulecā, ulecā dreto,
 d_jo premaw na bo.

ali

Sukej, sukej dreto,
 d_jo premaw na bo,
 sukej, sukej dreto,
 d_jo premaw na bo.²³

Pesem je v različnih variantah znana skoraj povsod na Slovenskem. Morda so jo ponekod pozabili in ples izvajali brez pesmi, toda starejši informatorji se je še spominjajo.²⁴ Drugi ples je belokranjska varianta »zibenšrita« iz Preloke, pri kateri so peli pesem *Izrasla je kopinja*.²⁵ Pesem, ki jo poznajo še v hrvaškem Zagorju, je nastala z dopolnitvijo enokitične parafraze, znane tudi drugod po Beli krajini.

Vse druge plesne pesmi na Slovenskem so *nestalne*, kar pomeni, da so bile sestavni del plesa le priložnostno, sicer pa so jih razen večine parafraz peli samostojno. Nekatere, zlasti parafraze, so nastale, ko se je ples začel širiti med ljudmi, a tudi pozneje, ko je bil ples že udomačen. Avtorji mnogih so bili godci, ki so jih pogosto peli ob plesu v zabavo sebi in prisotnemu občinstvu.

Med nestalnimi pesmimi jih je kar nekaj, ki so jih peli ob kolu v Beli krajini. I. Navratil npr. v svojem opisu belokranjskega kola navaja, da so v Starem trgu ob Kolpi pri kolanju med pesmimi uskoškega izvora peli tudi »tujko«, od drugod prineseno *Ena ptičca sproletela*,²⁶ ki je bila »kranjska«. Še več takih »tujih«, kot so bile *Fantič pride pod okence*, *Visoke so gore* in *Štiri muzikanti*²⁷ so pri kolanju peli v okolici Vinice, kjer so uskoško izročilo že pozabljali. Vse navedene pesmi so bile plesne pesmi samo občasno, saj so jih prav gotovo pogosteje peli ob drugih priložnostih.

Tako tudi ni plesna hrvaška *Verbniče nad moru*, ki so jo peli v Starem trgu ob Kolpi. Kristina Majerle, po drugi svetovni vojni voditeljica folklorne skupine v tem kraju, pa jo je uporabila, da je z njo nadomestila neko pozabljeno domačo, ki je bila v navadi ob kolanju. Hkrati je preoblikovala plesni korak in dodala inštrumentalno spremljavo, tako da se je kolanje prevrstilo v péto kólo. To pa ni bil edini poseg Kristine Majerle. K staremu poskočnemu »nememu« kolu je dodala pesem *Dobar večer, stara majko* in tamburaško spremljavo, k pesmi *Smilj, smilj, smiljaniče* pa je po pripovedi starejših žena sestavila korake in tako obudila že zamrlo »vasno« kolo.²⁸ V Adlešičih je enako šele po drugi svetovni vojni nastalo tribučko kolo, in sicer na podlagi pesmi *Igra v kolo jabolko* iz Tribuč,²⁹ prav tam je postala plesna tudi *Lipa moja gora zelena*.³⁰ Vse navedene pesmi so postale plesne zaradi posegov folklorizma, nanovo oblikovana péta kola so se z leti udomačila in se razširila še med druge belokranjske folklorne skupine. V Beli krajini so kolo »seljančica«, ki se je tja že pred prvo svetovno vojno s

²⁴ M. Ramovš, Polka je ukazana, Gorenjska, Dolenjska, Notranjska, Ljubljana 1992, str. 305.

²⁵ Podatki v arhivu GNI ZRC SAZU.

²⁶ M. Ramovš, Polka je ukazana, Bela krajina in Kostel, str. 176.

²⁷ I. Navratil, n. d., str. 495.

²⁸ I. Navratil, n. d., str. 555–556.

²⁹ M. Ramovš, Polka je ukazana, Bela krajina in Kostel, str. 83, 88, 142.

³⁰ M. Ramovš, Polka je ukazana, Bela krajina in Kostel, str. 150–154.

³¹ M. Ramovš, Polka je ukazana, Bela krajina in Kostel, str. 154–156.

tamburaši razširilo iz Hrvaške, navadno plesali le ob inštrumentalni spremljavi.³¹ Lahko pa so zraven peli variante verzov šaljive vsebine (*Zagrebačke frajlice, Kad si cigo poželi*³²), ki so prišli s plesom vred ali pa so nastali v novem okolju ter imeli podobno vlogo kot parafraze melodij parnih plesov.

Občasno se je pelo tudi pri nekaterih drugih skupinskih plesih. Tako je plesna lahko postala *Ko na Guardo pridimo*, ki so jo v Žagi pri Bovcu peli pri »rezijanki».³³ Na Dolenjskem in v Beli krajini so pri plesu »kačo zvijati» peli *Abraham ma sedem sinu*,³⁴ ki je izpeljana iz parafraze zibenšrita. Peli so jo ali kot napolitnico sede za mizo ali pri plesu, kjer je vplivala na njegovo izvedbo, saj so morali vsi sodelujoči ob verzju »vs tako, vsi tako» posnemati gibe vodečega. Pri plesu s ponavljajočim prehodom polkroga plesalcev pod mostom sklenjenih rok krajnih dveh so v Predgradu v Beli krajini peli pesem *Naša mlada nevesta*,³⁵ na Goričkem v Prekmurju pa *Po cesti ido drouitari*.³⁶ Ker se slednja zaključuje z verzom »Ponjave do si šijvali», čemur sledi prehod pod mostom rok dveh plesalcev, je ples dobil ime »ponjave šivati». Toda obe varianti so lahko plesali brez petja, v Predgradu (ples so imenovali tudi »vrečo šivat» ali »pretikavca») celo brez inštrumentalne spremljave. Že navedeni ples s podajanjem rok so v Zgornji Koreni plesali samo ob inštrumentalni spremljavi, medtem ko mu je v Starem trgu ob Kolpi Kristina Majerle za izvedbo v folklorni skupini dodala pesem *Majka čeru*,³⁷ v Mokronogu pa so otroci enako plesno igro izvajali ob petju pesmi *Izidor ovčice pasel*.³⁸

Občasno so nekatere pesmi peli tudi pri plesni igri z izbiranjem s pomočjo blazine (v izročilu imenovani »povštertanc» ali »vajnikštanc»). Skoraj stalna plesna pesem je postala prekmurska svatbena *Marko skače po zelenoj trati*, ki jo ob plesu že od ustanovitve pred 2. svetovno vojno poje folklorna skupina iz Beltinec. Ritmična struktura pesmi kaže, da je morala biti nekdanja plesna, in izbira skupine, da jo poje ob vajnikštancu, verjetno ni bila čisto naključna.³⁹ V Breginju so si za povštertanc izbrali ljubezensko *Ljubca moja, / oj kod si ti hodila*,⁴⁰ v okolici Bistrice ob Sotli prav tako ljubezensko *Ptički po luftu letajo*,⁴¹ medtem ko v Teru nad Ljubnim ob Savinji pripovedno *Štirje fantje špilajo*⁴² in v Ribniški dolini na Dolenjskem šaljivo *Okol mize, okol mize*.⁴³ Samo v enem primeru so peli ob plesni igri z izbiranjem s pomočjo zrcala (v izročilu imenovani »špegu» ali »špegutanc»), in sicer v Breginju ljubezensko *Rožmarin se je posušu*.⁴⁴

Pri parnih plesih so redke tudi nestalne pesmi. Tako so ljubezensko *Nede mi več rasla* občasno peli pri »goričkem valčku», ki je nastal na podlagi njene melodije. Seveda je pesem s tem izgubila svojo pravo podobo, ker se je morala prilagoditi ritmu plesa.⁴⁵ Hkrati z novejšim »kmečkim valčkom» je nastala pesem moralno-poučne vsebine *Ob*

³¹ M. Ramovš, Polka je ukazana, Bela krajina in Kostel, str. 114.

³² M. Terseglav, n. d., str. 206.

³³ M. Ramovš, Polka je ukazana, Od Slovenske Istre do Trente, str. 117–133.

³⁴ M. Ramovš, Polka je ukazana, Gorenjska, Dolenjska, Notranjska, str. 82; i s t i, Bela krajina in Kostel, str. 30.

³⁵ M. Ramovš, Polka je ukazana, Bela krajina in Kostel, str. 72.

³⁶ M. Ramovš, Polka je ukazana, Prekmurje in Porabje, str. 18.

³⁷ M. Ramovš, Polka je ukazana, Bela krajina in Kostel, str. 146–147.

³⁸ M. Ramovš, Polka je ukazana, Gorenjska, Dolenjska, Notranjska, str. 382.

³⁹ M. Ramovš, Polka je ukazana, Prekmurje in Porabje, str. 24–26.

⁴⁰ M. Ramovš, Polka je ukazana, Od Slovenske Istre do Trente, 1. del, str. 140–141.

⁴¹ Podatki v arhivu GNI ZRC SAZU.

⁴² M. Ramovš, Plesat me pelji, str. 130.

⁴³ M. Ramovš, Polka je ukazana, Gorenjska, Dolenjska, Notranjska, str. 99.

⁴⁴ M. Ramovš, Polka je ukazana, Od Slovenske Istre do Trente, str. 144.

⁴⁵ M. Ramovš, Polka je ukazana, Prekmurje in Porabje, str. 272.

bistrem potoku je mlin, ki je na Slovensko s plesom vred prišla s Koroške. Pesem se je lahko pela ločeno od plesa, oblikovale so se celo variante šaljive vsebine (npr. *Kaplan pa na oknu sedi*), ki so bolj parafraze kot prave pesmi. Po njih je ples največkrat dobil ime, npr. »mlinček«, »mlinarska«, »kaplanova«. ⁴⁶ Iz enokitične parafraze se je v Beli krajini rodila večkitična pesem *Jaz sem sirota*, ki je dala plesu tudi ime, in so jo pri plesu peli le občasno. ⁴⁷ V Kranjski Gori je isti ples dobil novo melodijo po pesmi *Na klinčku visi kikolca*, ki je varianta pesmi Vide Jerajeve *Navzgor se širi rožmarin*, in so jo zato pogosto peli tudi ob plesu. ⁴⁸

Posebna skupina nestalnih plesnih pesmi so *parafraze* na melodije plesov. Nastale so, da bi si ljudje lažje zapomnili melodije posameznih plesov, zato so po vsebini preproste, največkrat šaljive in celo plehke. Njihova metro-ritmična struktura se ravna po melodiji, praviloma so enokitične, kitice so navadno štirivrstične, le redko dvovrstične in daljše. Štrekelj jih je v svoji zbirki večinoma uvrstil med poskočnice. Po doslej znanih podatkih ⁴⁹ so imeli parafraze naslednji plesi: *nojpažeriš*, *zibenšrit*, *nojkatoliš*, *mrzulin*, *mašarjanka*, *šamarjanka*, *malender*, *sotiš*, *špicpolka*, *krajcpolka*, *kosmatača*, *Po zeleno j trati*, *Sirota*. Naj navedemo nekaj primerov:

Moja žena je taka k_n kon,
da na vem, al je wona al won.⁵⁰ (najpažeriš)

Pæs pa nima repa več,
kdo mu ga je odsekaw preč,
kaj pa bo, kaj pa bo,
če mu zrastu več ne bo!⁵¹ (zibenšrit)

Joj, joj, joj,
repa in fižov,
kislo zelje in polenta
to je živež moj!⁵² (nojkatoliš)

Poglejte, poglejte,
poglejte moža,
k_ma citre, k_ma citre,
pa citrat ne zna!⁵³ (mrzulin)

Glejte, glejte Krajnca,
kako lepo tanca,
kratke ima lačice,
zasukane mustačice!⁵⁴ (krajcpolka)

⁴⁶ M. Ramovš, Polka je ukazana, Gorenjska, Dolenjska, Notranjska, str. 352–369; i s t i, Prekmurje in Porabje, str. 275–281.

⁴⁷ M. Ramovš, Polka je ukazana, Bela krajina in Kostel, str. 216.

⁴⁸ Pl 334, M 2l. 799, arhiv GNI ZRC SAZU.

⁴⁹ Podatki v arhivu GNI ZRC SAZU.

⁵⁰ Pl 402, M 22.975, Begunje na Gor., arhiv GNI ZRC SAZU.

⁵¹ R. Hrovatin, O slovenskem ljudskem plesu, SE, III–IV, Ljubljana 1951, str. 290. Primer je iz Šentvida pri Stični.

⁵² Pl 401, M 22. 973, Palovče pri Begunjah, arhiv GNI ZRC SAZU.

⁵³ R. Hrovatin, n. d., str. 292. Primer je z Gorjuš na Gor.

⁵⁴ Pl 355, M 22. 692, Mota, arhiv GNI ZRC SAZU.

Na zeleni trati
 sva se srečala.
 Ona mi je rekla,
 da me rada_ima.
 Juli, Julika,
 Juli, Julika,
 ona mi je rekla,
 da me rada_ima.⁵⁵ (Po zelenoj trati)

Kot rečeno, so parafraze bolj služile za zapomnjenje plesne melodije, zato so jih pri plesu malo peli, a še to ne vedno vsi plesalci, ampak le posamezniki, največkrat godec – harmonikar. Pogosto so plesi dobili ime po prvem verzu parafraze. V Obrežu in drugod so špicpolki rekli npr. »Dekle razposajeno«,⁵⁶ medtem ko v Prekmurju na Goričkem »Mati potice pečejo«. ⁵⁷ V Prekmurju je ples »Po zelenoj trati« imenovan le po parafrazi, saj pravo ime ni znano, enako velja v Beli krajini, Prekmurju in na vzhodnem Štajerskem za »Siroto« ali »Sirotico« in na Dolenjskem za »Tri korake polko«. ⁵⁸ Po prvem verzu parafraze so pogosto imenovali na Gorenjskem zibenšrit, npr. »Pās pa nima repa več« ali »Češple, hrušče, jabuč« pa mrzulin, npr. »Poglejte moža« ali »Martinček, Martinček«, enako mrzulin na Dolenjskem, npr. »Marjanca, Marjanca« in v Zgornjem Posočju, npr. »Pudgaj ga«. ⁵⁹ Parafraze so ljudje znali zapeti še dolgo potem, ko je bil ples že pozabljen, in so pogosto dokaz, kje vse je bil posamezen ples razširjen. ⁶⁰

Za klasifikacijo ljudskih pesmi sta bistveni njihova vsebina in vloga. Za plesne pesmi smo opredelili tiste, ki so se pele ali se pojo ob plesu, in sicer nekatere samo ob plesu, druge le občasno. Znotraj te opredelitve pa je pomembno tudi to, ob katerih plesih so jih peli ali jih pojejo in kakšna je njihova oblikovna struktura. Zato bi mogla biti klasifikacija plesnih pesmi naslednja:

1 *Stalne plesne pesmi*

1.1 Belokranjske pesmi ob kolanju

1.1.1 Pesmi za vabilo v kolo

1.1.2 Druge pesmi (kresne, pripovedne, ljubezenske, nabožne)

1.2 Pemi belokranjskih pétiš kol

1.3 Pesmi ob drugih skupinskih plesih

1.4 Pesmi ob plesnih igrah

1.4.1 Pesmi ob mostnih igrah odraslih

1.4.2 Pesmi ob plesni igri z izbiranjem soplesalca s pomočjo blazine

1.4.3 Pesmi ob plesni igri z nadštevilnim plesalcem

1.4.4 Pesmi ob plesnih igrah z odvzemanjem in privzemanjem sodelujočih

1.4.5 Pesmi ob mimičnih plesnih igrah

⁵⁵ Pl 285, M 21. 691, Bodonci, arhiv GNI ZRC SAZU.

⁵⁶ M. Ramovš, Polka je ukazana, Vzhodna Štajerska, str. 232.

⁵⁷ M. Ramovš, Polka je ukazana, Prekmurje in Porabje, str. 150.

⁵⁸ M. Ramovš, Polka je ukazana, Gorenjska, Dolenjska, Notranjska, str. 370.

⁵⁹ Podatki v arhivu GNI ZRC SAZU.

⁶⁰ M. Ramovš, Ples v slovenski ljudski pesmi, Traditiones, 27, Ljubljana 1998, str. 94.

- 1.5 Pesmi pri parnih plesih, kjer se petje izmenjuje s plesom
 - 1.5.1 Poskočnice pri štajerišu
 - 1.5.2 Dvovrstičnice pri ziljskem prvem reju
- 1.6 Pesmi pri parnih plesih
 - 1.6.1 Rezijanske plesne pesmi
 - 1.6.2 Pesmi pri drugih parnih plesih

2 *Nestalne plesne pesmi*

- 2.1 Belokranjske pesmi ob kolanju
- 2.2 Pesmi belokranjskih pétiš kol
- 2.3 Pesmi ob drugih skupinskih plesih
- 2.4 Pesmi ob plesnih igrah
 - 2.4.1 Pesmi ob mostnih igrah odraslih
 - 2.4.2 Pesmi ob plesnih igrah z izbiranjem soplesalca s pomočjo blazine ali ogledala
- 2.5 Pesmi ob parnih plesih
- 2.6 Pešemske parafraze plesnih melodij

Summary

Folk Dance Songs in Slovenia

In order to define a song as a dance song its role is of crucial importance: this must be a song which is sung while dancing. Its contents is therefore not essential and may differ from one song to another, even though there are songs which speak about dancing. Some songs became dance songs only occasionally, either because of their contents or a suitable metric structure. In view of all this folk dance songs can be constant, that is those which were sung only during dances, or inconstant, which are those which were sung while dancing only on certain occasions. Among the first are the songs from Bela krajina which are sung while walking in a closed circle (kolo), songs of other group dances and dance plays, songs sung during dances for pairs in which the singing alternates with the dancing, and songs sung during other dances for pairs. Inconstant dance songs are certain songs from Bela krajina which are sung while dancing in a circle, songs sung during other group dances, dance plays, or dances for pairs. A special group of inconstant songs are song paraphrases of dance melodies which served mainly for remembering dance melodies and dances and were usually sung by musicians who were playing at dances.